

Assess the position of the endowment legal entity in the prosperity of production

Sahel Mousa Ali ^۱

1- Undergraduate law student, Payame Noor University, Kerman Branch.

Abstract.

The endowment institution is one of the most important economic institutions in order to alleviate poverty, reduce class distance and adjust the balance of wealth in Islamic society, which has much in common with the discussion of resistance economy and production prosperity and can leave favorable effects on production prosperity. In this descriptive-analytical study, using the upstream document of the general policies of the resistance economy and explaining its relationship with the legal status of the endowment, it was found that this economic institution, with the nature of providing assistance to the poor and disadvantaged, is one of the components. It is considered effective in resistance economy. Because the foundation of the resistance economy is to rely on domestic power and support domestic production in order to prosper and flourish, and culture in the field of endowment and persuasion of endowments as a driving force, can move the production cycles and the country's economy and strengthen the foundations of the resistance economy Helped.

Keywords :

Waqf, production boom, resistance economy.

---

^۱ Email: Sali.msa@yahoo.com

ارزیابی جایگاه نهاد حقوقی وقف در رونق تولید

ساحل موسی علی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۱

چکیده

نهاد وقف از جمله مهم‌ترین نهادهای اقتصادی اثربخش در جهت فقرزدایی، کاهش فاصله طبقاتی و تعدیل و توازن ثروت در جامعه اسلامی است که نقاط اشتراک زیادی با بحث اقتصاد مقاومتی و رونق تولید داشته و می‌تواند در زمینه رونق تولید آثار مطلوبی را برجای گذارد. در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است، با بهره‌گیری از سند بالادستی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تبیین ارتباط آن با جایگاه حقوقی وقف، مشخص شد که این نهاد اقتصادی، با ماهیت کمک‌رسانی به اقشار کم‌برخوردار و مستضعف جامعه، یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در اقتصاد مقاومتی محسوب می‌گردد. چراکه بنیان اقتصاد مقاومتی، تکیه بر توان داخل و حمایت از تولیدات داخلی به منظور رونق و شکوفایی آن می‌باشد و فرهنگ‌سازی در زمینه وقف و ترغیب واقفان به عنوان موتور محرک، می‌تواند چرخ‌های تولید و اقتصاد کشور را به حرکت درآورده و به تحکیم بنیان‌های اقتصاد مقاومتی یاری رساند.

واژگان کلیدی: وقف، رونق تولید، اقتصاد مقاومتی.

^۱ - دانشجوی کارشناسی حقوق، دانشگاه پیام نور، واحد کرمان، ایران.

مقدمه

نهاد وقف یکی از مهم‌ترین نهادهای اقتصادی اثربخش در جهت فقرزدایی و کاهش فاصله طبقاتی در جامعه اسلامی محسوب می‌شود که عموم مسلمانان به ویژه اقشار نیازمند می‌توانند از قبل آن بهره‌مند شوند؛ به نحوی که متمولین و متمکنین، بخشی از اموال خود را در مسیر خیر و نیکو وقف می‌کنند تا منافع آن به مصرف فقرا، مساکین، افراد نیازمند و عموم مردم جامعه تعلق گیرد. بنابراین، می‌توان چنین نهاد تأثیرگذاری را در تحقق مبانی اقتصاد اسلامی و رونق تولید نیز اثربخش و کارآمد دانست. هرچند که نهاد وقف، نهادی سنتی است اما این قابلیت را دارد که در بسیاری موارد پاسخگوی نیازهای روز جامعه باشد. امروزه که جامعه اسلامی در تنگناهای اقتصادی و تحریم‌های ظالمانه دشمنان اسلام قرار گرفته است، بهره‌وری از وقف می‌تواند در کنار اقتصاد مقاومتی مفید و مؤثر باشد.

بارزترین وجوه اقتصادی وقف توزیع و توزین ثروت در جامعه و تحقق عدالت اجتماعی بوده و مانع از تزلزل بنیان‌های اقتصادی می‌گردد. همچنین نهاد وقف می‌تواند سطح تولید ملی را ارتقا دهد و در عرصه اقتصاد مقاومتی نیز وارد شده و برخی از اهداف آن را محقق سازد. پژوهش حاضر در صدد است نحوه تأثیرگذاری نهاد وقف را در شکوفایی و رونق تولید به عنوان یکی از ارکان مهم اقتصاد مقاومتی تبیین نماید.

۱- مبانی نظری

در این بخش، به منظور تبیین هرچه بهتر موضوع مورد بحث، مفاهیمی نظیر وقف، اقتصاد مقاومتی، اقتصاد اسلامی و رونق تولید مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۱- وقف

وقف، مصدر است از فعل «وَقَفَ» به معنی ایستادن و درنگ کردن (راغب اصفهانی، ۱۴۲۱، ج ۱، ص ۵۳۰؛ ابن منظور، ۱۴۱۸، ج ۹، ص ۳۵۹). صاحب مقایس اللغه می‌نویسد: «أَصْلُ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى تَمَكُّثٍ فِي شَيْءٍ؛ وَاقِفٌ أَصْلِيٌّ وَاحِدٌ اسْتِثْنَاءً مِنْ دَلَالَةِ مِثْلِ وَاحِدٍ بِرُكْنِ وَاحِدٍ» (ابن فارس، ۱۴۲۳، ج ۶، ص ۱۳۵).

وقف در اصطلاح عبارتست از مالی که شخص با اختیار کامل آن را از ملکیت خود خارج کرده و به ملکیت صاحب واقعی آن مال، یعنی خداوند متعال وارد می‌کند تا عامه بندگان خدا و به ویژه مستضعفین جامعه از آن استفاده نمایند و منافع آن در راه تأمین نیازمندی‌های مردم و تحقق عدالت اجتماعی مصرف شود (قرشی، ۱۳۵۴، ص ۲۳۶).

ثمره عقد وقف، حبس کردن اصل مال و اختصاص دادن منفعت آن برای موقوف‌علیهم است. که با لفظ «وقف»؛ وقف کردم» تحقق می‌یابد، اگر چه به عقیده برخی فقها، برخی دیگر از الفاظ نیز با قرینه‌ای که در کلام وقف کننده می‌آید می‌تواند برای افاده معنای وقف معتبر باشد (ر.ک: محقق حلی، ۱۴۰۸، ج ۲، ص ۱۶۵).

علی‌رغم تصور رایج که وقف را جزء مستحدثات احکام اسلامی می‌دانند، باید اذعان داشت که با وجود بسیاری از شواهد و قرائن، پیشینه وقف به پیش از ظهور اسلام بازمی‌گردد و بین پیروان دیگر ادیان نیز متداول بوده و اداره معابد، کلیساها، صومعه‌ها و آتشکده‌ها از منافع حاصل از موقوفات بوده‌است. برخی پژوهشگران در این راستا به اوقاف ابراهیم خلیل (ع) اشاره داشته‌اند که تا امروز نیز باقی است و بهترین دلیل است بر وجود نهاد وقف قبل از اسلام (ر.ک: کبیری، ۱۳۸۰، صص ۳۷ و ۳۸). با عنایت به چنین پیشینه‌ای، مشخص می‌گردد که نهاد وقف از جمله احکام امضایی اسلام و مورد تأیید و تأکید شارع قرار گرفته‌است؛ چراکه این سنت حسنه علاوه بر اینکه موجب تزکیه نفس انسان می‌شود، توازن اقتصادی و تعادل در توزیع ثروت را در بین جامعه به همراه دارد.

۲-۱- اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی مفهومی است که چند سالی است در پی تأکيدات مقام معظم رهبری در سیاست‌های کلی نظام اسلامی، مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های مختلف علوم انسانی به خصوص علوم اقتصادی قرار گرفته است. در نگاهی کلی، اقتصاد مقاومتی روشی است برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه یک منطقه یا یک کشور تحریم شده به نحوی که در خصوص نیازهای اساسی و راهبردی، کمترین وابستگی به خارج از کشور وجود داشته باشد. اقتصاد مقاومتی مفهومی چند بُعدی است و تحقق آن مرهون تلاش همه حوزه‌ها و بخش‌های جامعه از قبیل فنی و مهندسی، کشاورزی، هنر، علوم اجتماعی و انسانی، دینی و فرهنگی و... می‌باشد.

۳-۱- رونق تولید

مفهوم رونق تولید نیز یکی دیگر از شعارهای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران است که در سال ۱۳۹۸ توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی نام‌گذاری گردیده است. در واقع، شعار رونق تولید، جامع شعارهای سال‌های گذشته است که هم اقتصاد مقاومتی را در خود دارد و هم حمایت از کار، سرمایه و کالای ایرانی را به همراه دارد و هم بر تولید و اشتغال، اقدام و عمل، همدلی و هم‌زبانی دولت و ملت تأکید دارد.

در چنین برهه‌ای از زمان که تحریم‌های ظالمانه دشمنان، نظام اسلامی را هدف قرار داده است، مقوله رونق تولید باید مورد توجه مسئولین و مردم قرار گیرد. مسئولین باید با ارائه و اجرای طرح‌های تشویقی و حمایتی خود از تولیدکنندگان داخلی حمایت کنند و مردم نیز باید با خرید کالای ایرانی، از تولید داخلی حمایت کنند.

۲- پیشینه پژوهش

در بررسی پیشینه نظری این پژوهش و پس از مطالعه تحقیقات دانشگاهی و حوزوی و همچنین تألیفات مرتبط با بحث، مشخص شد که برخی محققین در زمینه نقش سازنده نهاد وقف، تألیفات و تحقیقاتی ارائه کرده‌اند اما رویکردی نسبت به اقتصاد مقاومتی و رونق تولید نداشته‌اند و از این حیث، پژوهش حاضر نوآوری دارد. در ادامه به برخی از این تألیفات و پژوهش‌ها اشاره شده است:

محمودی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «تربیت دینی و تأثیر آن بر اقتصاد مقاومتی» بیان داشته که میان آرمان‌های دینی و اقتصادی در مکتب اسلام تعامل و هماهنگی کاملی وجود دارد، تا جایی که اسلام، اقتصاد را وسیله‌ای جهت رشد و تعالی انسان می‌بیند. نگارنده در این پژوهش پس از بیان نقش تربیت دینی در اقتصاد مقاومتی، به مؤلفه‌ها و ارکان اقتصاد مقاومتی نظیر اصلاح الگوی مصرف، نظام آموزشی متناسب با اقتصاد مقاومتی، اهمیت دادن به وجدان کاری و اقتصاد دانش بنیان می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد که در راستای تعامل و همگرایی بین دین و اقتصاد در نظام اجتماعی اسلام است که بین تربیت دینی و اقتصاد مقاومتی پیوند وثیقی برقرار می‌گردد تا جایی که تربیت دینی با تأثیرگذاری بر مؤلفه‌ها و ارکان اقتصاد مقاومتی، می‌تواند بستر مناسبی برای اقتصاد مقاومتی ایجاد کند.

منصوری (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «وقف در اقتصاد مقاومتی» به صورت تفصیلی به نقش وقف در اقتصاد مقاومتی پرداخته و نتیجه می‌گیرد که وقتی اموالی در قالب موقوفات در اختیار جامعه مسلمین قرار می‌گیرد، این فرصت به عموم مردم داده می‌شود تا از آن بهره‌مند شوند و به شکلی هزینه‌های عمومی مردم کاهش می‌یابد. همین کاهش هزینه‌ها، موجب افزایش ثروت و سرمایه‌گذاری مردم در بخش‌های دیگر می‌شود و فرصت تولید و کارهای دیگری را فراهم می‌آورد.

آقاملایی (۱۳۹۳) در کتاب «نقش وقف در ماندگاری آثار تاریخی و هویت ملی» با هدف تبیین نقش وقف در خلق و ماندگاری آثار تاریخی به این پرسش پاسخ می‌دهد که چگونه وقف توانسته است در طول تاریخ، این همه آثار را خلق نماید و ماندگار سازد؟

حسینی قورتانی (۱۳۹۲) در مقاله «وقف، عاملی مهم در اقتصاد اسلام» نهاد وقف را به عنوان راهکاری مناسب در زدودن فقر و بی‌عدالتی بیان داشته و می‌نویسد یکی از مشکلات بزرگ اجتماعی که همواره انسان دچار آن بوده و هم اکنون با تمام پیشرفت‌های صنعتی و مادی که نصیب بشر شده نیز با آن مواجه است مشکل فاصله طبقاتی است به این معنی که فقر و بیچارگی و تهی‌دستی در یک طرف و تراکم اموال در طرف دیگر قرار گیرد. بدیهی است جامعه‌ای که قسمتی از آن بر پایه غناء و ثروت و بخش مهم دیگر آن بر فقر و گرسنگی بنا شود قابل دوام نبوده و هرگز به سعادت واقعی نخواهد رسید.

۳- کارکردهای اقتصادی وقف

وقف به‌عنوان نهادی خیرخواهانه و خداپسندانه، با وجوه متعددی که دارد، جایگاه مؤثری در جامعه ایفا می‌کند. یک وجه از آثار وقف که خیر و نیکی آن است، به خود واقف بر می‌گردد که بخشی از اموال خود را در راه خداوند وقف نموده و با حضرت باری تعالی معامله نموده است و وجه دیگر آن، اثر مثبتی است که وقف در جامعه به جای می‌گذارد؛ به نحوی که با گسترش وقف در جامعه، می‌توان بسیاری از مشکلات اقتصادی و اجتماعی را برطرف کرد و از یک سو تا حد زیادی، فقر و محرومیت‌ها را کاهش داد و از سوی دیگر، از اختلاف شدید طبقاتی در میان اقشار مردم جلوگیری نمود. در ادامه، اهم آثار اقتصادی نهاد وقف در جامعه اسلامی تبیین گردیده است.

۳-۱- گسترش مالکیت عمومی

در عمده نهادهای اقتصادی در دنیا، مالکیت خصوصی در اولویت قرار دارد و مالکیت عمومی به سوی مالکیت خصوصی در حرکت است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز همین امر را در دستور کار قرار داده است اما نکته قابل توجه در سیاست‌های جمهوری اسلامی این است که پس از بیان انواع مالکیت در سه بخش دولتی، خصوصی و تعاونی در اصل چهل و چهارم قانون اساسی، حدود و قلمروی مالکیت را نیز تعیین کرده و مقرر می‌دارد: «..... مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول دیگر این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور گردد و مایه زیان جامعه نشود مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است. تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می‌کند».

بنابراین پذیرش این امر که مالکیت باید در چهارچوب قواعد و مقررات از نوع دولتی به خصوصی تغییر نماید، امری پذیرفته شده است اما با توجه به شرع مقدس در برخی موارد باید مالکیت به صورت عمومی باشد بدین نحو که تمام یا بخشی از افراد جامعه از آن سهم داشته باشند. این امر در در نهاد اسلامی وقف نمود پیدا می‌کند که طی آن، مالکیت خصوصی به مالکیت عمومی تبدیل می‌شود؛ چرا که مال موقوفه همانند دیگر اموال عمومی، قابل فروش، انتقال به دیگری، بخشش و به ارث گذاشتن نمی‌باشد و در واقع این مال یا اموال به موقوف علیهم تعلق دارند و به صورت جمعی از منافع آن بهره‌مند می‌شوند.

برخی از صاحب‌نظران معتقدند که وقف، هدایت مالکیت‌های خصوصی افراد به سمت مصالح عمومی است که اسلام آن را با شرایطی مورد تأیید قرار داده است. وقف راهی است که انسان می‌تواند مالکیت خود را تا ابد تضمین نماید و این تنها استثنایی است که در ابدی کردن مالکیت وجود دارد و به همین جهت است که وقف مصداق صدقه جاریه می‌شود و برای واقف همیشه مفید و ثمر بخش خواهد بود. لذا اسلام سفارش می‌کند که اگر می‌خواهی

مالکیت اموال در اختیارت باشد و در راهی که می‌خواهی به مصرف برسد آن را در راه خدا وقف کن (لطف‌عطاء، ۱۳۸۷، ص ۱۳۶).

۲-۳- کاهش فقر

یکی از معضلات و مشکلات هر جامعه‌ای، پدیده شوم و نامیمون فقر است که مانع پیشرفت آن جامعه شده و بسیاری از استعدادها و فعالان جامعه را نابود می‌کند. در مبارزه با این پدیده، وقف می‌تواند کارایی بسیار زیادی داشته باشد و به صورت فعال وارد عمل شده و موانع رشد استعدادها و انسانی را برطرف نماید. نهاد وقف به نابودی فقر و محرومیت از بطن جامعه اسلامی کمک می‌کند به نحوی که با عواید و منافع حاصل از مال موقوفه می‌توان در کاهش فقر از جامعه تأثیرگذار بود.

از جمله مصادیق آن می‌توان وقف بر ایتام، مستمندان، کودکان بی‌سرپرست یا بدسرپرست، وقف بر زنان سرپرست خانوار و... را نام برد که باعث زدودن فقر از دامن این افراد می‌شود. بنابراین با ترویج فرهنگ وقف، می‌توان با سهولت به فقرا و جامعه کمک کرد، بدون اینکه هزینه‌ای برای بیت‌المال مسلمین و بخش دولتی داشته باشد.

۳-۳- گسترش بهداشت و درمان

یکی دیگر از عرصه‌هایی که نهاد وقف می‌تواند در آن فعالیت کرده و بسیار تأثیرگذار باشد، زمینه‌های درمانی و بهداشتی است که از جمله نیازهای اساسی انسان به‌شمار می‌رود. در این زمینه‌ها واقفان بسیاری، موقوفاتی را به این امر مهم اختصاص داده‌اند. مثلاً با ساخت بیمارستان‌ها و درمانگاه‌هایی مبادرت به این کار نموده‌اند و یا اینکه موقوفاتی را برای تأمین داروها و تهیه ضروریات افراد نیازمند وقف می‌نمایند.

در تاریخ اسلام نیز چنین مواردی وجود داشته‌است. به عنوان مثال در حدود قرن ۱۴ هجری

قمری در شهرهای بغداد، خوزستان، موصل، بصره و نیشابور، بیمارستان‌هایی وجود داشت که این بیمارستان‌ها مرکز تعلیم و تعلم طب بود و معمولاً مخارج آن‌ها از درآمد و منافع موقوفاتی بود که برای آن‌ها قرار داده بودند (حسین‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۳).

۳-۴- گسترش علوم و فنون

کسب علم و دانش و ترویج آن در دین اسلام همواره مورد تأکید بوده‌است و آیات و روایات متعددی بر این فضیلت توصیه نموده‌اند. در ترویج علم و دانش، نمی‌توان نقش مؤثر وقف را نادیده گرفت. این نهاد مردمی می‌تواند با صرف هزینه‌هایی در زمینه گسترش علم و دانش تأثیرگذار باشد. وقف در جهت علم و دانش اشکال مختلفی دارد. مانند ساخت مدارس، کتابخانه‌ها، کمک هزینه تحصیلی برای دانش‌آموزان و دانشجویان محروم و بی‌بضاعت و.....

۳-۵- جذب مردم جامعه

وقف به عنوان یک نهاد انفاق و خیریه، علاوه بر آثار اقتصادی که در جامعه دارد، می‌تواند در جذب مردم و انس و آلفت میان مسلمانان و غیرمسلمانان نیز بسیار تأثیرگذار باشد و باعث رشد و کمال انسان‌ها و جامعه اسلامی می‌شود. بنابراین وقف نیز همانند صدقات می‌تواند برای تألیف قلوب مردم کارایی داشته باشد. همانگونه که قرآن کریم در مورد صدقات می‌فرماید: «أَنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ...» ؛ همانا صدقات (زکات) برای فقیران، بیچارگان، عاملین زکات و مؤلفه قلوبهم .... است.» (توبه/۶۰).

وقف نیز به عنوان صدقه‌ای جاری و مستمر، سهم زیادی در کاهش فقر و محرومیت‌زدایی دارد و نیز می‌تواند افرادی را که مصداق مؤلفه قلوبهم هستند جذب نماید. بنابراین وقف به معنی واقعی می‌تواند نهادی جهانی باشد و همه ملیت‌ها و ادیان را در برگیرد.

فقه‌ها نیز در این زمینه، انفاق و وقف را برای غیرمسلمانان جایز دانسته‌اند. امام خمینی (ره)

می‌فرماید: «وقف بر ذمی و مرتد غیر فطری، به خصوص اگر خویشاوند باشد، ظاهراً صحیح است و اما صحّت وقف بر کافر حربی و مرتد فطری محل تأمل است. از طرف دیگر در واقف نیز مسلمان بودن شرط نیست، بلکه وقف کردن کافر نیز صحیح است» (خمینی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۷۱).
وقف با جامعه پیوند خورده است و فرهنگ دینی را تشکیل می‌دهد و به همین دلیل از چند جهت قابل ملاحظه است:

- ۱- با وقف مکان‌هایی همچون مساجد، فرهنگ دینی نهادینه می‌شود.
- ۲- وقف از تجمیع ثروت پیشگیری می‌کند و توازن اجتماعی به وجود خواهد آورد.
- ۳- با گسترش عدالت اجتماعی از طریق وقف، کارآمدی و موفقیت دین در جامعه تضمین می‌شود و از این طریق فرهنگ دینی گسترش می‌یابد.
- ۴- آرامش روانی که برای واقفان پدید می‌آید، به نوعی به سلامت روحی و اجتناب از گناه منجر می‌شود از این رو، فرهنگ دینی توسعه پیدا می‌کند (حسین‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۲۵).

۴- جایگاه وقف در رونق تولید

چنانکه بیان شد، نهاد وقف، تأثیر چشمگیری در اقتصاد جامعه اسلامی دارد. در این بخش با طرح این پرسش که جایگاه وقف در رونق تولید و پویایی اقتصاد مقاومتی چیست؟ به بیان این مطلب می‌پردازیم که نهاد وقف در سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پیش‌بینی گردیده است.

بر اساس بند ۱ اصل یکصد و دهم قانون اساسی، رهبر معظم انقلاب اسلامی، وظیفه دارد پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی نظام را به دستگاه‌های اجرایی ابلاغ کرده و مطابق بند دوم اصل مزبور، بر حسن اجرای این سیاست‌ها نظارت داشته باشد. یکی از این سیاست‌های کلی در زمینه اقتصاد مقاومتی است که رهبر انقلاب در بهمن‌ماه ۱۳۹۲ آن را ابلاغ فرمودند. در بخشی از متن ابلاغیه رهبر معظم انقلاب به رؤسای قوای

سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده‌است که «ایران اسلامی، اگر از الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی که همان اقتصاد مقاومتی است، پیروی کند نه تنها بر همه مشکلات اقتصادی فائق می‌آید و دشمن را که با تحمیل یک جنگ اقتصادی تمام عیار در برابر این ملت بزرگ صف‌آرایی کرده، به شکست و عقب‌نشینی وا می‌دارد، بلکه خواهد توانست در جهانی که مخاطرات و بی‌اطمینانی‌های ناشی از تحولات خارج از اختیار، مانند بحران‌های مالی، اقتصادی، سیاسی و ... در آن رو به افزایش است، با حفظ دستاوردهای کشور در زمینه‌های مختلف و تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی و سند چشم‌انداز بیست ساله، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو را محقق سازد و الگوئی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد».

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله و با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا به دستگاه‌های اجرایی ابلاغ گردیده‌است که بیان همه ابعاد آن در این مقال نمی‌گنجد و صرفاً برخی از بندهای مرتبط با بحث بیان شده‌است.

بند اول از سیاست‌های کلی، به این امر اشاره دارد که کلیه دستگاه‌های مسئول کشور باید به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی شرایط مناسب را تأمین کرده و در جهت فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور اقدام نمایند و این امر با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط امکان‌پذیر خواهد بود. با توجه به کارکردهای اقتصادی نهاد وقف در جامعه، می‌توان از یک‌سو وقف را جلوه‌ای از همکاری‌های جمعی عنوان کرد به نحوی که عده‌ای برای تحقق اهداف وقف به این امر مبادرت می‌ورزند و از سوی دیگر نیز با اجرای درست منافع وقف، می‌توان بر ارتقاء درآمد طبقات کم‌درآمد نیز

اثر گذاشت.

همچنین بند ششم این سند کلان بالادستی، به افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص اشاره دارد و بند هفتم نیز بر ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید تأکید شده است.

بند ۹ سند مزبور به اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی می‌پردازد که این مهم نیز می‌تواند با تحقق نهاد وقف ایجاد شود؛ چراکه برخی از درآمدهای حاصل از موقوفات عامه را می‌توان در جهت تقویت نظام مالی کشور مؤثر دانست.

یکی دیگر از چشم‌اندازهای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور است. بند ۱۶ سند مزبور، راهکارهایی را برای این صرفه‌جویی بیان کرده که عبارتند از منطقی‌سازی اندازه دولت، حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور، حذف هزینه‌های زاید و تأکید بر تحول اساسی در ساختارها. اما فارغ از راهکارهای مذکور، نهاد وقف نیز می‌تواند با منافع اقتصادی خود، بخشی از جامعه را -هرچند اندک- تحت حمایت قرار داده و بخشی از هزینه‌کرد منابع مالی توسط دولت را که برای افراد کم‌برخوردار انجام می‌شود کاهش دهد تا این هزینه‌های مازاد در موارد مناسب‌تر و مهم‌تر مصرف گردد.

شایان ذکر است که در سایر بندهای سند مذکور، به ارتباط فرهنگ جهادی و تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد تأکید شده است که در راستای تحقق این مقصود مهم نیز نقش وقف و واقف بسیار تأثیرگذار است. به‌نحوی که با آموزش صحیح و فرهنگ‌سازی مطلوب، می‌توان افراد صاحب سرمایه را به سرمایه‌گذاری، کارآفرینی و اشتغال مولد تشویق و ترغیب نمود و از این طریق علاوه بر رونق تولید و تولید ثروت، توازن

اقتصادی را نیز تا حد زیادی بر جامعه حاکم کرد. البته باید توجه داشت که لازمه این فرهنگ‌سازی، تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی است.

نتیجه‌گیری

پس از تبیین برخی از ابعاد سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و ارتباط آن با جایگاه حقوقی وقف در این پژوهش مشخص شد که انجام امور خیریه و انسان‌دوستانه و کمک‌رسانی به اقشار کم‌برخوردار و مستضعف جامعه یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار در اقتصاد مقاومتی به حساب می‌آید. هر چند که در متن سند کلان مذکور، به این امر تصریح نشده است، لکن با کمی تأمل و تحلیل می‌توان این امر را از مفاد آن استنباط نمود. چنانکه اساس اقتصاد مقاومتی، تکیه بر توان داخلی بوده و حمایت از تولیدات داخلی منجر به رونق و شکوفایی آن می‌گردد و در این مسیر می‌توان از منافع و مواهب اقتصادی نهاد وقف بهره‌های فراوانی را حاصل نمود. از سوی دیگر، فرهنگ‌سازی در زمینه وقف، و ترغیب واقفان نتایج مطلوبی از جمله کاهش فقر و توازن و تعدیل ثروت را به همراه خواهد داشت. بنابراین، ضرورت دارد با اجرای صحیح احکام وقف در مجرای جامعه، آحاد مردم به ویژه افراد متمکن و دارای امکانات مالی، در چشمه جاری و میراث جاودان وقف مشارکت کرده و به عنوان موتور محرک، با وقف اموال و امکاناتی برای اقشار محروم و کم‌درآمد، چرخ‌های تولید و اقتصاد کشور را به حرکت درآورده و به تحکیم بنیان‌های اقتصاد مقاومتی یاری رسانند.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم
- منابع فارسی:
- ۲- ابن فارس، احمد؛ ۱۴۲۳، معجم مقاییس اللغه، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- ۳- ابن منظور، محمد بن مکرم؛ ۱۴۱۸، لسان العرب، بیروت: دارصادر.
- ۴- اصغری، عبدالرضا، ۱۳۹۳، بایسته‌های وقف از منظر فقه و حقوق، تهران: انصار.
- ۵- آقاملایی، ایرج، ۱۳۹۳، نقش وقف در ماندگاری آثار تاریخی و هویت ملی، تهران: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- ۶- حسینی قورتانی، سیدعلی، ۱۳۹۲، وقف، عاملی مهم در اقتصاد اسلام، پایگاه اینترنتی راسخون.
- ۷- خمینی، سیدروح‌الله؛ ۱۳۷۶، تحریرالوسیله، ترجمه علی اسلامی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ ۱۴۲۱، المفردات فی غریب‌القرآن، بیروت: دارالشامیه.
- ۹- قرشی بنابی، علی‌اکبر؛ ۱۳۷۱، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۱۰- کبیری، محمدعبید؛ ۱۳۸۰، احکام وقف در شریعت اسلام، ترجمه صادقی گلدر، تهران: گلخانه.
- ۱۱- لطف‌عطاء، اسدالله؛ ۱۳۸۷، نگاهی به وقف در عرصه تحولات جدید، مجله میراث جاویدان، شماره ۳۰.
- ۱۲- محقق حلی، جعفر بن حسن؛ ۱۴۰۸، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام، قم: مؤسسه اسماعیلیان.
- ۱۳- محمودی، اصغر. ۱۳۹۲، تربیت دینی و تاثیر آن بر اقتصاد مقاومتی، مجله پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، دوره ۱۹ شماره ۴
- ۱۴- منصور، خلیل، ۱۳۹۲، وقف در اقتصاد مقاومتی، آفاق نور، شماره ۱۴.